

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי החברה
החוג לפסיכולוגיה

נוכחות קהילתית: יישום המודל של נוכחות הורית ליחסים
בין מבוגרים וצעירים בקהילה.

עבודת גמר לקראת תואר מוסמך במדעי החברה
מוגשת על ידי יגאל קניגסוולד

העבודה הוכנה בהדרכתו של פרופ' חיים עומר
קורא נוסף: דר' ראובן דר

יולי 2000

תוכן העיניינים:

3.....	1 פתח דבר
6.....	2 מבוא
11.....	3 רקע כללי לתהליך
17.....	4 אירוע הפתיחה - הצרכים, מסגרות העבודה, ומטרות התהליך
27.....	5 תאור התהליך בבית הספר ובישובים
44.....	6 הערכת התהליך, מסקנות והצעות להמשך
53.....	7 בבליוגרפיה
54.....	8 נספח

1 פתח דבר

עבודה זו תנסה לבחון את מושגי היסוד שבהם משתמש עומר בספרו "שיקום הסמכות ההורית" (1999), ברמה הקהילתית. אם כך אזי הנושא המרכזי של העבודה הוא " התערבות קהילתית בנושא שיקום הסמכות ההורית והמורית" או לחילופין "שיקום סמכותו של עולם המבוגרים בתוך הקהילה", וזאת בעיקר אל מול התנהגויות בעייתיות של נוער.

לצורך כך נבחרה קהילה הומגנית ומבודדת יחסית. זוהי קהילת הערבה התיכונה אזור הנמצא באמצע הדרך בין באר-שבע לאילת. זוהי קהילה שנמצאת בתוך תחום השיפוט של מועצה אזורית ערבה תיכונה ומונה שישה מושבים, חמישה מתוכם חקלאים ובעלי מאפיינים דמוגרפים דומים ועוד מושב אחד שמשמש כמרכז אזורי ותושביו אינם חקלאים אלא בעיקר ספקי שירותים.

מאפייניו הייחודים של האזור (קהילה חקלאית, ניתוק גיאוגרפי, ועוד) יוצרים מצב שבו בני הנוער גדלים באווירה שכולה אומרת חופש ומרחבים. הנוער כמעט ולא שומע את המילה "לא", וקיים קושי אמיתי של סוכני החינוך השונים להציב גבולות.

ההורים נוטים להעלים עין ובמקרים רבים אף קונים שקט תעשייתי באמצעות מוצרים אופנתיים, משום שהם מרגישים צורך לפצות את הילדים על זה שגררו אותם לערבה. בנוסף, מוצאים עצמם ההורים, שבעצמם לא מקפידים על שמירת חוק מדוקדקת, שותפים לאווירת "המערב הפרוע" השלטת באזור. בית הספר מתקשה גם הוא להקפיד עם תלמידים. הסיבות לכך הן בין השאר: הגיבוי המלא שמקבלים התלמידים מהוריהם, ביי"ס יחיד באזור החייב לקלוט את כל התלמידים דבר שפוגע באמצעי ההרתעה, תפיסה חינוכית מתירנית וחווייה של "קרב אבוד".

המועצה מעלימה עין לא פעם מתופעות שונות מתוך "הבנת" בני הנוער וההורים. כך למשל, אם השוטר ירשום דו"ח לילד הנוסע בטרקטורון ללא רשיון, יבוא אבי הילד לראש המועצה, וזה האחרון יסביר לשוטר את "הכללים" הנהוגים באזור, ובכך יבוטל הדו"ח.

הבעיות הייחודיות של כל אחת מצלעות המשולש של מועצה- בי"ס- הורים כמו גם חוסר התיאום, חוסר שיתוף הפעולה בין הצלעות השונות, והעדר ההסכמה ברמת המערכת על גבולות מינימליים אותם יש להציב בפני בני הנוער, יוצרים מצב בו בני הנוער מקצינים את ניסיונות הבדיקה של הגבולות אותם אמור עולם המבוגרים להציב.

מצב זה שוחק את סמכותם של המבוגרים בקהילה (הורים, מורים, עובדי נוער). הצורך בשיקום הסמכות ההורית והמורית בקהילת הערבה התיכונה הוא נקודת המוצא לתהליך ההתערבות אותו אתאר בעבודתי.

הפרק הראשון של העבודה יעסוק במסגרת וביעדים השונים של ההתערבות הקהילתית. יוצג אירוע הפתיחה של התהליך ויוגדרו הנושאים הבעיתיים ברמה ההורית, המורית והקהילתית. בפרק מוגדרים הפורומים השונים בהם בוצע התהליך- עפ"י תכנים ותחומי עיסוק, הגדרת שיתוף פעולה בין הפורומים השונים וכחלק מזה תפקיד היועץ הקהילתי, כל זאת בדרך להבניית רשת תמיכה קהילתית.

בפרק השני, יינתן רקע תיאורטי למושג "סמכות הורית" ו"נוכחות מערכתית". בניתוח תיאורטי זה ננסה להבין את האינטרסים המשותפים של הורים ומורים והמגבלות בנוכחות הורית ומערכתית. הניתוח התיאורטי יעסוק במספר גורמים להחלשה של נוכחות הורית ומורית כמו למשל: עימותים בין מורים למורים ובין מורים להורים. בידוד של מורים הנובע מחוסר תמיכה גם בתוך צוות המורים וגם בין הורים למורים.

בפרק השלישי, יתואר התהליך עם המורים וההורים. בחלק זה יוצגו אירועים מרכזיים שקרו לאורך השנה וההתפתחות בשטח של התהליך. דגש מרכזי יינתן לקשיים שצצו במהלך העבודה: פיצול אינטרסים, עייפות, שחיקה וחוסר מוטיבציה וכיצד התמודדנו עם כל אלה.

בפרק הרביעי והאחרון, תתבצע הערכה של התהליך באמצעות ראיונות חתך של המשתתפים בתהליך: הורים, נציגי ועדות נוער, מורים ומנהלי בית ספר ומתנ"ס. בנוסף יוצגו בחלק זה מספר מסקנות והצעות להמשך.

ולבסוף, חשוב לנו לציין כי זוהי עבודה ראשונית בישום עקרונות של "נוכחות קהילתית" (דהינו, הנוכחות היזומה והמאורגנת של כלל הגורמים הבוגרים בקהילה). ראשוניות זו היא שגרמה לנו לבחור במתודה איכותית ולא כמותית.

מכיוון שזה פרויקט חלוצי ראשון מסוגו לא ידענו כיצד יגיבו האנשים אליו, לכן רצינו להתמקד בתגובות האיטיות של האנשים, בקשיים, במגבלות ובתחושות ההתנגדות וההישג. תגובות איטיות אלה, שנאספו במתודה איכותית, יכולות בהמשך לעזור בקביעת משתנים יותר ספציפים שיאפשרו מחקר כמותי.

2 מבוא

א

סמכות הורית היא היכולת לקבוע כללים וערכים עבור הילדים, ולמנוע מהם לעשות מעשים העשויים לפגוע בהם ובאחרים. במובן זה כל ההורים רוצים שהסמכות תהיה בידיהם, ללא סמכות אין ההורה יכול לשאוף להנחלת ערכיו או למנוע מהילד לפגוע בעצמו (עומר, 2000).

אחת ההנחות הגורפות שיכולה לעמוד כנגד מושג זה היא ההנחה שהכל תלוי באמפתיה וקבלה- האם לא יתכן שהבעיה של הילד כלל אינה נובעת מחוסר סמכות אלא מחוסר קבלה וחוסר? האם בעצם ע"י חיזוקה של הסמכות אנו למעשה מחמירים את המצב שרצינו למצוא לו תרופה? מחקרים מוכיחים שחלום המתירנות המוחלטת התנפץ לרסיסים. הוכח שילדים שגדלים במשפחות מתירניות נמצאו בסיכון יותר גבוה להפרעות התנהגות, אלימות ועבריינות. בנוסף נמצא שהם סובלים מהערכה עצמית נמוכה (Baumrind, D. 1971 ; Baumrind, D. 1991). ממצא מעורר מחשבה זה, הופך את האידיולוגיה המתירנית על פיה, למעשה תמציתו של החלום המתירני היה החזון של ילדים, שיפתחו בעצמם את משאביהם וכשרונותיהם ללא התערבות חיצונית, ילדים שחונכו באופן זה אמורים להיות בעלי בטחון עצמי, פתיחות מחשבתית, יצירתיות וגמישות. אבל לא זה מה שקרה: ילדים שחונכו ללא גבולות ודרישות גדלו לעיתים קרובות ללא תחושת ערך, עם יכולת מועטה לשאת תסכולים ומחסור מוחלט בכיוון פנימי. החוסר בגבולות ובדרישות הוכח כפוגע ומעוות, לא פחות מן הסמכותיות הנוקשה ביותר.

בספרו של עומר (2000) הוצג מושג מאחד של "נוכחות הורית" כבסיס לבניית סמכות הורית בצורה שתהיה קבילה על הורים ועל בעלי מקצוע מגישות שונות. כמו כן, מושג זה נתמך היטב ע"י המחקר הקיים בתחום הורים וילדים.

בעבודה זו ייעשה נסיון להרחיב תפיסה זו אל הרמה הקהילתית. "הזוג ההורי" יהיה במקרה זה מורי ב"ס וציבור ההורים בישובים. המיקוד לא יהיה בתוך הבית פנימה אלא באזורים שמחוץ לבית הפרטי: שטח בית הספר, שטח המושב, שטח המועצה האזורית.

הקוטב השני של נוכחות הורית הוא המצב של היעדר הורי ושיתוק הורי. למצבים אלה מספר ביטויים אופייניים בבית כמו גם בקהילה. ברמת הקהילה נוכל לדבר על שיתוק והיעדר המבוגרים:

א. ביטויים של שיתוק והיעדר המבוגרים במרחב:

חדרו של הילד מבצרו – אין כניסה לחדרו של הילד חוץ מליד עצמו ואילו אזורים אחרים בבית עומדים לרשות הילד. מצב זה קושר אותנו למושג שנעשה בו שימוש מרכזי בעבודה והוא מושג הטריטוריה.

כמו בבית כך גם בתוך הישוב ובבית הספר. ברגע שלמועדון הנוער (כמו שנראה באחת הדוגמאות בהמשך העבודה) אין זכות למבוגרים להיכנס ולנוער מותר לעשות שם ככול העולה על רוחם כולל התנהגויות מסוכנות, הדבר מסמן ירידה חמורה בסמכות המבוגרים בקהילה.

בבית הספר מופיעים ביטויים של "סימון טריטוריה" גם ע"י תופעות ונדליסטיות. למשל: השחתת שולחן או הכתמה של קיר בבית הספר זהו אקט שבו מסמן הילד טריטוריה ובכך כאילו אומר: "אתם חושבים שבית הספר שלכם? הרי לכם!". במקרה כזה אם לא תהיה תגובה ברורה של המורים הטריטוריה תהפך לנשלטת ע"י הילד והסמכות המורית תישחק

ב. ביטויים של שיתוק והיעדר המבוגרים בזמן: קיימים פרקי זמן שלגביהם אין

ההורה יודע מה מתרחש וגם לא יכול לשאול את הילד שאלות ולקבל תשובות. נוצרים חורי זמן, חללים שחורים שבהם לא יודע המבוגר כלום על המתרחש בחיי הילד. לא פעם מצב זה מגביר את תחושת חוסר האונים היות וההורה מרגיש מודאג, אך גם כמי שכבלו את ידיו. בדרך כלל החורים השחורים מבחינת זמן הן בשעות הלילה – "ממלכת הלילה שייכת לצעירים". פרקי זמן אלה שבהם המבוגרים לא יודעים על המתרחש אצל בני הנוער מאפיינים גם את בית הספר והישוב. בבית הספר יתכנו לא פעם מצבים אשר בהם אין למורים כל פיקוח על תלמיד או קבוצת תלמידים לאורך יום הלימודים. כך, לא ברור האם הוא מגיע בזמן לבית הספר ולא ברור האם הוא נכנס לכל השיעורים בהם הוא אמור להיות נוכח, במילים אחרות, ישנם פרקי זמן ממושכים שבהם אין אינפורמציה לגבי מה שקורה עם התלמיד. בדומה לכך, גם בשעות שלאחר בית הספר כאשר הנער מגיע לישוב יכולים להיוצר

מצבים שבהם הוריו או המדריכים שאמורים לפגוש אותו כלל אינם יודעים מה קורה איתו, איכן הוא נמצא ומה הוא עושה.

ג. ביטויים ריגשיים של שיתוק והיעדר הורי: ההורה חרד מלהתערב בחייו של הילד. לעיתים, מתוך שיתוק חרדתי זה מעדיף ההורה לא לדעת מה עובר על הילד באמת. בנוסף, החרדה מפני התערבות מגובה ע"י האמונה שהילד הוא מסכן, או שהילד שביר במיוחד. שיתוק חרדתי זה מתחזק לא פעם ע"י הסברים פסיכולוגיים המעוררים את הרושם כי הילד זקוק לטיפול נפשי ולא לעמדה חינוכית ברורה של המבוגר. מצב עינינים זה מתקבל לא רק בבית אלא גם בקהילה. דהיינו, ברמת בית הספר, או ברמת הפעלת החוק, מתגבשת הדעה שילדים מסוימים זקוקים לטיפול נפשי ולא לגבולות ודרישות. מצב זה של העמדת ברירה: גבולות או טיפול נפשי מביא להיעדר ושיתוק המבוגרים הן ברמת הבית והן ברמת הקהילה.

ד. ביטויים מערכתיים לשיתוק והיעדר הורי: התרומה המערכתית העיקרית להבנתנו את חוסר האונים ההורי היא בכך, שהיא מלמדת אותנו לחפש את ההשפעות של הצד השלישי על הקשר הורה-ילד. השאלות האופיניות מנקודת ראות מערכתית הן: אלו גורמים אחרים מגבירים או מקטינים את הנוכחות ההורית? האם אנו יכולים לעצור את הדליפה בנוכחות ההורית באמצעות השפעה על יחסו של הגורם השלישי על היחס הורה-ילד? האם אנו יכולים להפוך גורם שלישי שלילי לחיובי? תהליכים דומים מתרחשים ברמת הקהילה. כך, למשל, ביחסי בית ספר-ילד עשויה להגרם החלשת סמכות בית הספר על ידי התערבות גורם שלישי. דהיינו, המועצה האזורית (שנמצאת לא פעם תחת לחץ של הורים).

עבודתי תתמקד "בצדדים שלישיים" קהילתיים אלה. למשל: בית הספר – היחסים בין הורים לבין בית הספר יכולים להתאפין הן בתמיכה הדדית או בחבלה הדדית. כך סמכות בית הספר נשחקת לעיתים קרובות ע"י יחס ביקורתי של הורים. וגם ההפך הוא הנכון: הורים הנכשלים בשיתוף פעולה עם המורה או המנהל עשויים למצוא שסמכותם נפגמת, ולו רק משום שחלק נכבד מחיי הילד יוצא כעת מתחום ראיתם. בדומה לכך, גם מערכת היחסים שבין מורים למורים או בין מורים להנהלת בית הספר, יכולה

להתאפיין הן בתמיכה הדדית שתביא כמובן לחיזוק הנוכחות המורית והן בחבלה אשר תביא בהכרח לשחיקה בנוכחות המורית.

קהילה השפעתן של קבוצות שונות בתוך הקהילה שמהוות גם קבוצות התייחסות רלבנטיות עבור הורים יכולה לחזק את הנוכחות ההורית או לשחוק אותה. למשל הורה שמודאג מן הנורמה של שתית אלכוהול במסיבות יוכל ביתר קלות לנקוט עמדה ברורה אם ידע ששאר ההורים בשכבת הגיל של ילדו או ילדתו נוהגים כמוהו. ההורה לא ירגיש "הרע" ו"עוכר השימחה" אלא כמי שמבצע מדיניות שהוחלט עליה.

היחסים שבין הורים להורים ובין הורים לוועדת נוער וצוות ההדרכה בתוך הישוב ובין הורים לבית הספר יכולים להיות בקהילה קטנה מקור לעוצמה, אך גם מקור לשחיקה מתמדת בסמכות. מערכות יחסים אלה הן שיעמדו במרכז עבודתי.

בקהילת הערבה התיכונה שנבחרה לקהילת העבודה בה נפעיל את התערבותנו נוצרה לאורך השנים שחיקה בסמכות ההורית ובנוכחות המערכתית הן של ההורים והן של המערכות הקהילתיות האחרות, כגון, בית הספר וועדות הנוער. הנתקים הגדולים שבין בית הספר לקהילה ולהורים, האופי הביקורתי של היחסים ודיאלוג של הטלת אשמה אחד על השני, כל אלה הובילו לשחיקה ביחסים שבין הורים לבית הספר. המורים חשו מבודדים ומותקפים, מצב זה הוביל להדרדרות ביחסים בין המערכת החינוכית לבין ההורים.

שני הצדדים- המורים בבית הספר וההורים בישובים- הרגישו מבודדים כאשר בד בבד חלה התגברות הדרגתית של תופעות חריגות של בני הנוער באזור, כגון: שתיה, סמים, נהיגה בלי רשיון, גניבות וונדליזם.

כנגד תופעות חריגות ומסוכנות אלה, היתה יכולת הולכת ופוחתת של המבוגרים להציב גבולות ולבטא נוכחות. התהליכים הפנים ישוביים והאזוריים חיזקו את תחושת הבדידות של ההורים והמורים וכך גם שחקו את המוטיבציה לפעול. המשימה מנקודה זו היתה לצאת ממצב הבדידות, ולבנות סולידריות מערכתית שתסייע להשבת סמכות המבוגרים לאותם המקומות שמהם היא התנדפה.

הנתיב לשיקום נוכחות המבוגרים בקהילה עובר דרך 4 המוקדים שציינו לעייל. לכן יש לחתור ל:

- א. שיקום הנוכחות המרחבית - עולם המבוגרים (הורים, מורים, ועדות נוער, מדריכי נוער) צריך לחזור ולהיות "בעל הבית" של הטרטוריות השונות בהן מתנהל המתבגר לאורך שעות היום (בי"ס, בית, אזורי ציבורים).
- ב. שיקום הנוכחות בזמן - המבוגרים צריכים להגיע למצב שבו לאורך שעות היום ידוע מה קורה עם המתבגרים ודרך זה להקטין את "השטחים המתים".
- ג. היציאה מהשיתוק והחזרה לפעולה - עולם המבוגרים צריך להשתחרר מהשיתוק שנגרם עקב חרדה, רגשות אשם וצורך לפצות את הילד, ולגבש נושאים בעלי חשיבות מספקת שתצדיק את יציאתם לפעולה נמרצת.
- ד. שיקום הנוכחות המערכתית - עולם המבוגרים צריך לחזק את שיתוף הפעולה והשפה המשותפת שלו, וזאת ע"י סימון תחומי פעולה משותפים, העברת אינפורמציה מסודרת וגיבוי הדדי.

3 רקע כללי לתהליך

במהלך שנת העבודה שקדמה לפרויקט הנוכחי בערבה התיכונה עלה לא פעם נושא חוסר הגבולות אצל בני הנוער והעדר נוכחות מספקת של מבוגרים הן ברמת המשפחה והן ברמת הקהילה ובית הספר כנושא מהותי שמצריך טיפול יסודי. פורומים שונים ניסו לעסוק בנושא אך למרות הדאגה והשאיפה הכנה לשינוי, התוצאות היו אפסיות. תחושת החופש הבלתי מוגבל ומגמת העליה בתופעות מדאיגות המשיכה. המצב השברירי הביא את צוות החשיבה האזורי לענייני נוער להחליט כי בשנה הקרובה ינתן דגש על חיזוק הסמכות של המבוגרים בקהילה ודרך זה יצירת גבולות ונורמות התנהגות משופרות. נושאים אלה יהיו במרכזה של תוכנית העבודה של המערך החינוכי והקהילתי. תחושות אלה של הורים ואנשי חינוך הן שהכשירו את הקרקע להתערבות הקהילתית בנושא שיקום הסמכות ההורית והמורית. אך לפני שנכנס לתיאור "אירוע הפתיחה" והתהליך עצמו מספר מילים על השותפים השונים לתהליך, על דינמיקות מהותיות וייחודיות המאפיינות את האזור ועל משתני מצב רלבנטיים.

א. הצגת השותפים לתהליך:

מתנ"ס: תפקידו של המתנ"ס הוא להפעיל מערך של חוגים ושרותים קהילתיים, לעצב ולהוביל תהליכים חברתיים וחינוכיים באזור. כמות בני הנוער הלוקחים חלק בפעילות מוגבלת. בני הנוער לא חשים שייכות למתנ"ס. ההורים ומערכת החינוך הפורמלית רואים במתנ"ס לא פעם גוף שממנו קונים שירותים וממעטים להתייחס אליו כאל שותף להגשמת רצונות ומאויים.

בית הספר התיכון: בית הספר משמש כמוסד לימודים בלבד.

לקוחות בית הספר התלמידים וההורים והמוסדות בקהילה הם שמגדירים את בי"ס כמרכז לימודים בלבד.

המורים בחלקם זוכים לא פעם ליחס מזלזל מצד תלמידים והורים. המאמץ שנעשה להכיל את כל תושבי האזור בבית ספר אחד פוגע בעיקר בתלמידים המצוינים והחלשים. מערכת השעות יוצרת לא פעם מרחבי זמן לא מנוצלים המעודדים יציאה מחוץ לתחום בית הספר.

בי"ס מתקשה להתמודד משמעתית עם תופעות אלה ועם תופעות חריגות אחרות.

מועצה: המועצה המשותפת לששת הישובים היא האחראית על מועצת נוער האזורית ועל הכשרת מדצי"ם וכמו כן על פעילות נוער אזורית. מעבר לכך מתרחשת פעילות בתוך כל מושב כגון: פעולות שבועיות לשכבות וערבים בבית הנוער שעליהם אחראי כל מושב בנפרד. קיים לא פעם נתק גדול ותחושה של מאבק בין המושבים למועצה. תפיסת הישובים את המועצה היא אמביוולנטית: האם היא רק ספקית שרותים או שותפה אמיתית לתהליך החינוכי.

שרות פסיכולוגי: תפקידו של השרות הוא לספק יעוץ, תמיכה וליווי פסיכולוגי אישי לתושבי האזור ולבעלי תפקידים שונים במערכת החינוך והקהילה כמו גנות, מטפלות, יועצות בית הספר ועוד. מבחינת התלמידים יש פניות יזומות לפגישה עם יועצת בית הספר המהווה כתובת גם למורים. אולם, הורים ותלמידים החשים צורך להתייעצות אנונימית מתקשים מאוד לפנות לכתובות הקימות. בנוסף לכך קיים חוסר בליווי והדרכה מקצועית בנושאים בין אישיים למורים ומדריכי נוער.

הורים: ההורים מעורבים באופן חלקי ומצומצם במסגרת החינוכית של בני הנוער. ההורים נוטים לא להשתלב בועדת הנוער הישובית ומשתפים איתה פעולה באופן מצומצם ביותר. **ועדת הנוער** בישוב היא גוף המורכב מנציגי הורים וקהילה והוא למעשה זה שאחראי על כל נושאי הנוער ברמה הקהילתית. זוהי קבוצה האמורה להיות מובילה ומעצבת מבחינת התפיסה החינוכית בישוב, אם כי לא פעם הקשיים בהם ועדות הנוער נתקלות והעדר שיתוף הפעולה עם ההורים מביא למצב בו הועדה מאבדת מכוחה ומצמצמת עצמה לטיפול בנושאים טכניים בלבד, כגון: משכורת למדריך, תיאום הסעות עם מועצה ועוד.

הקשר בין ההורים לבית הספר מתבצע בעיקר בימי הורים או כאשר יש חריגות כלשהן.

קיימת אי בהירות רבה בקרב ההורים לגבי מטרות הפעילות החינוכית עם הנוער, המעורבות בתהליכים החינוכיים מתמקדת אצל האמהות, המעורבות של האבות היא מאוד מוגבלת.

בני הנוער: באזור יש 300 בני נוער בין כיתות ז' ליב' אשר נפגשים יום יום בבית הספר היחידי באזור ובפעילות האזורית. המעורבות של רובם במתרחש בבית הספר מעבר לנושא הלימודי מוגבלת. השתתפות בפעילות תנועת הנוער, שזו הפעילות העיקרית באזור, יורדת עם הגיל.

בכל ישוב קיים מועדון נוער שמהווה נקודת מפגש עבור הנוער. עיקר הבעיה של בני הנוער היא מילוי שעות הפנאי ובעיקר פעילות של ימי שישי. יש חוסר בפעילות אטרקטיבית ובאפשרויות בילוי.

פועלים זרים: באזור יש למעלה מ-10000 פועלים זרים אשר עובדים בחקלאות. מצב זה מוביל לכך ששוב אין המשפחה זקוקה לעבודת הנער או הנערה במשק המשפחתי, כמות הזמן הפנוי עולה והקשר המשפחתי שהיה מאוד מושפע מהעיסוק המשותף של כל המשפחה בעבודה חקלאית מתרופף. הנוער מחפש אלטרנטיבות ודרך למלא את הזמן, צריכת אלכוהול והתנהגויות פרועות הן כמה מהדרכים למלא את החלל הריק.

ב. תהליכים מדאיגים בקרב בני הנוער:

גבולות: ביטוי החוזר ונשמע בכל פגישה, כולל פגישות עם בני נוער, הוא: "לא אומרים להם לא". בני הנוער גדלים באזור שכולו אומר חופש ומרחבים. ההורים נוטים לצמצם את הצבת הגבולות ובמקרים מסוימים אף קונים שקט תעשייתי בעזרת מוצרים אופנתיים, סיבות אפשריות לכך: הורים עסוקים ואין להם זמן להתמודד עם הנוער, קושי מוסרי לסרב לילדים "שנגררו" בעל כורחם לערבה ולכן צריך לפצותם. הולכת ונוצרת נורמה של מתירנות: "אם כולם מרשים איך אני יכול להגיד לא"? "אם אני אגיד לא זה יעזור לי"? בית הספר מתקשה גם הוא להקפיד עם תלמידים ולדרוש משמעת. הסיבות לכך הן: הגיבוי המלא שמקבלים התלמידים מהוריהם- ההורים והתלמידים כאופוזיציה לבית הספר, בית הספר מחויב לקלוט את כל התלמידים ולכן אמצעי ההרתעה מוגבלים. ובנוסף, המורים הם גם שכנים אתם נפגשים במכולת, במדרכה ובברכת המושב, דבר שמגביר את תחושת האי נעימות סביב עיסוק בנושא משמעת.

המועצה מבחינתה מעלימה עין מתופעות שונות כמו התפרעויות במסיבות, הכנסה של אלכוהול לאירועים אזוריים וזאת מתוך "הבנת בני הנוער וההורים".

ג. אפיונים חברתיים של הנוער:

1. נוער שגדל יחדיו: אינטנסיביות המגע ומעוט מפגשים עם אוכלוסיות אחרות יוצר הכרות אינטימית בין בני נוער. הללו חשים שעמום מעצם המפגש ההדדי שחסר הפתעות וחידושים. "מה שלא תעשה, אתה עם אותם אנשים".
2. היוצרות של לחץ חברתי לכניעה לנורמות שליליות בקרב הנוער: העובדה שהמסגרת היא מוגבלת ושאין הרבה הזדמנויות למציאת חברים חדשים הופכת את הקבוצה לגורם מלחיץ במיוחד, הואיל וילד שאינו מתאים את עצמו אל הקבוצה נמצא מנודה ומוצא את עצמו בחוץ. זהו למעשה סיר הלחץ שבו נתונים בני הנוער באזור. אם למשל בכיתה ט' נוצרת נורמה חדשה של שתית אלכוהול

בימי שישי יקשה על הנער הבודד לא להיכנע לנורמה היות והבחירה שלו היא בין לא להיכנע ולהיות בודד לבין להיכנע ולהשתייך .
3. אווירה צינית וביקורתית בקרב בני הנוער: קיימת אווירה שבה מי שלא ציני ופוסל מראש הוא לא IN. זה מקשה במיוחד על כל יוזמה קונסטרוקטיבית. לדוגמא: יוזמה שהיתה להחלפת נוער בכיתות יא' יב' עם קהילה יהודית באוסטרליה נתקלה בציניות ובזלזול מצד תלמידי יב' שאמרו "אנחנו לא נארח, לא נשתתף ביוזמה הטיפשית הזאת".

ד. הורים כמחנכים:

אחריות על החינוך: קיים פער ניכר בין הצהרות ההורים בדבר אחריותם לחינוך ילדיהם לבין הנעשה בשטח. ההורים מדברים על אחריות מלאה: "זה הילד שלי ואני רוצה להיות שותף בכל מה שנוגע לו". לעומת זאת, חלק גדול מההורים בוחרים לא לשתף פעולה באופן מעשי עם סוכנויות חינוך אחרות. הקשר עמן מצטמצם לביקורת ועמידה בתנאים פורמליים אך לא בעשייה ובחשיבה משותפים. יתר על כן, חלק נכבד מההורים איננו מודע למעשי ילדיהם ובמקרים מסוימים מעדיף לעצום עין ולא לדעת. "אני מעדיפה לא לדעת איפה הוא כדי שהוא לא יצטרך לשקר לי ואני לא אצטרך לריב איתו". (דברי אמא מאחד המושבים).

מצב דברים זה מותיר את סוכנויות החינוך (בי"ס, מועצה אזורית) ללא גיבוי מתאים מצד ההורים.

ה. מרכיבי מצב באזור:

מרכיבי מצב שונים וייחודיים משפיעים על אינטרקציות בתוך עולמותיהם של המבוגרים ושל הנוער באזור, ובין שני עולמות אלה. לא תמיד ההשפעה ברורה ולעיתים היא פועלת בכיוונים מנוגדים על מגזרים שונים.

1. חוסר מובחנות: באזור יש בכל תחום שרות אחד שצריך לענות באופן שווה על צרכי אוכלוסיות מגוונות. בי"ס אחד צריך לענות על צרכי כל תלמידי האזור וכנ"ל לגבי תנועת נוער, אירועים, מתנ"ס ועוד. חלק מהביקורת כלפי המערכת מצד הישובים נובע מהציפיה שזו תמצא תשובה לכולם בכל מסגרת. אחוז ההשתתפות המצופה לגבי כל אירוע הוא גבוה ולכן כל נוכחות חלקית נתפסת ככשלון. זה מגביר את הלחץ על מארגנים, מעלה את החשש מפני כשלון וכמובן מוריד מהנכונות להתגייס ברמת הקהילה.

2. מרחק: האזור מרוחק ממרכז הארץ ומישובים גדולים אחרים. המרחק הגיאוגרפי יוצר אצל התושבים תחושת ניתוק. הפנטזיות על כל הדברים שקורים "שם ואני מפסיד", אפשרות להכריות חדשות, הזדמנויות לפיתוח כישורים, כל אלה מעצימים את תחושת הבדידות והאובדן.

3. יחס לבי"ס ומורים: הגישה עמה באים חלק משמעותי מההורים ומבני הנוער לבית הספר היא של אילון. לא פעם קיימת תחושה שמה שיש הוא רע הכרחי ומה שנותר זה רק להתלונן. חלק מהמורים נתפסים כ"פליטי הצפון" או "לקחו אותה כי היא מהמושבים ואי אפשר היה להגיד לה לא". במצב דברים זה קשה למורים להוכיח עצמם מקצועית.

התקשורת של חלק מהתושבים עם המורים והנהלת בית הספר לקויה. הפניות לבית הספר הרבה פעמים אינם ממוקדות ולא קיימת הקשבה בסיסית המאפשרת הבנה הדדית. במצב זה חלקים שונים בקרב ההורים והקהילות היישוביות מרגישים ניתוק וניכור מול המוסד.

4. בי"ס של האזור: התלמידים ובית הספר נמצאים בחיבוק הדדי שמחייב את התלמידים להשתלב בבית הספר האזורי ואת בית הספר לקלוט את כל התלמידים. מצב זה יוצר בית ספר קהילתי גם אם אינו מוגדר ככזה ואינו מנוהל ככזה. ההכרח שבקשר יוצר בעיות מורכבות בקשר שבין הורים לבית הספר.

4 אירוע הפתיחה - הצרכים, מסגרות העבודה, ומטרות התהליך

אירוע הפתיחה נערך ב 15/9/99 שבועיים לאחר פתיחת שנת הלימודים. האירוע כלל 4 מפגשים של פרופסור עומר עם פורומים שונים:

- מפגש ראשון: נציגי ועדות הנוער הישוביות, המדריכים הבוגרים, קומונרים והנהלת המתנ"ס.
- מפגש שני: מורי בית הספר התיכון והיסודי.
- מפגש שלישי: הורים.
- מפגש רביעי: מפגש מסכם עם נציגות ועדות וצוות הדרכה, נציגות ההורים ונציגות בית הספר.

ההשתתפות במפגשים היתה רחבה, כזו שטרם נראתה בערבה וזאת הודות לעבודה שיווקית מאסיבית שנעשתה ערב הפגישה. מרבית ההורים של גיל התיכון ורובו של צוות בית הספר וצוות ההדרכה נטלו חלק במפגשים. שלושת המפגשים הראשונים הוקדשו ללמידה של מספר מושגי יסוד הקשורים לסמכות הורית – כיצד ניתן לזהות שחיקה בנוכחות הורית ומצבי שיתוק ואיזה דרכים ניתנות לשימוש על מנת לעצור את השחיקה ולהשיב את הנוכחות ההורית. בנוסף ללמידת המושגים ניתן מקום מרכזי במפגשים לסימון הנושאים הקונקרטיים בהם מורגש צורך דחוף לפעול. המפגש הרביעי והאחרון היה מפגש סיכום שבו ישבו נציגי שלושת הגורמים (הורים, מורים, צוות אזורי של מדריכים וועדות נוער) יחד על מנת לסכם את אירוע הפתיחה ולהגדיר מטרות משותפות לעבודה. בהמשך אביא בקצרה את עיקרי הדברים שעלו בכל מפגש.

א. מפגש ראשון: ועדות נוער וצוות הדרכה

במפגש הועלו הבעיות הבאות ע"י המשתתפים:

- טרקטורונים- ילדים בני 12 ומעלה נוהגים כחלק מנורמה מקובלת ללא רישיון.
- אלכוהול- מסיבות שתיה פרטיות ואזוריות ששתיית אלכוהול בהן היא חלק מהנורמה. במסיבות משתתפים ילדים מכיתה ו'-ז' ומעלה.
- שילוב שעשוי להיות קטלני בין שתית אלכוהול ונהיגה בטרקטורון.
- עליה במספר של התנהגויות ונדליסטיות ועברייניות (גנבות).
- תחושה הולכת וגוברת של שעמום וריקנות אצל בני הנוער.

תרומתו של המנחה היתה בניסוח רעיונות על פי מושגי הספר "שיקום הסמכות ההורית" אל מול הקשיים והבעיות שהועלו ע"י המשתתפים. מתוך מושגי היסוד של הספר ועקרונות העבודה המוצגים בו שורטטו דרכי הפעולה הבאות:

- אירגון קבוצת הורים שמעוניינים לפעול כנגד הפעילות המדאיגה- שתית אלכוהול, נהיגה ללא רישיון, ונדליזם.
- השגת לובי למען המטרה של הגברת הנוכחות ההורית וזאת ע"י חיבור של כל ועדות הנוער באזור. חיבור של כל ההורים וחיבור של בעלי תפקידים באזור החל מהשוטר הקהילתי וכלה בראש המועצה.
- יצירת קבוצת לחץ שתפקח, ותיקח על עצמה את ניהול האכיפה של הכללים עליהם יוחלט. לדוגמא, תארגן כניסות יזומות למסיבות האלכוהול.
- שיפור בשיתוף הפעולה בין צוות ההדרכה לוועדות הנוער וההורים, לצורך העברת אינפורמציה ויזימת התערבויות.

ב. מפגש שני: מורי בית הספר

במפגש הועלו הבעיות הבאות ע"י המשתתפים:

- ביקורת אינטנסיבית של הורים כלפי המורים, התערבות של הורים בנושאים של ציונים, מקרים בהם הורה וילד מאיימים על מורה.
- חוסר בנוהלים ברורים להתמודדות עם בעיות משמעת- אין היררכיה ברורה לטיפול, אין גבולות ברורים לגבי המותר והאסור
- תקשורת לקויה וחוסר בגיבוי בתוך חדר המורים, ובין חדר המורים להנהלה.
- ריבוי של בעיות משמעת "קלות" כמו איחורים לשיעורים.
- עליה משמעותית בכמות התופעות הונדליסטיות בשנה האחרונה.
- חוסר מוטיבציה של תלמידים להיות מעורבים במשהו שהוא מעבר לציונים.

תרומתו של המנחה לדיון היתה בבניית רעיונות לישום המושגים של הספר "שיקום הסמכות ההורית" לגבי הקשיים והבעיות שהועלו ע"י המורים. במיוחד הודגש ע"י המנחה המושג סולידריות, אם בתוך חדר המורים ואם בין הורים למורים כתנאי לשיקום הסמכות המורית בבית הספר. המנחה הדגיש כי היכולת של המורה לשדר נחישות ועמידה על עקרונותיו כלפי התלמידים מושפעת באופן ישיר ממידת הגיבוי לה הוא זוכה מצוות המורים, הנהלת בית הספר וההורים. מתוך מושגי היסוד של הספר ועקרונות העבודה המוצגים בו שורטטו דרכי הפעולה הבאות:

- ונדליזם- ארגון של אירוע בית סיפרי וקהילתי אשר יגייס נוכחות רחבה של הורים, מורים, ועדי ישובים ותלמידים לצורך פיקוח ומניעה של תופעות ונדליסטיות.
- שותפות הורים מורים- צרוף ועד ההורים של בית הספר לתהליך בתוך חדר המורים על מנת שישמש כמתווך בין המורים להורים.
- קבלת החלטות בית סיפריות סביב נושאי משמעת שמטרידים את המורים, בניה של מנגנון לאכיפה והעברת אינפורמציה, וביצוע

ההחלטות, תוך הקפדה על כך שכל המורים וועד ההורים מחויבים להחלטה זו.

ג. מפגש שלישי: הורים

המפגש עם ההורים הוקדש ברובו להרצאה, וזאת להבדיל משני המפגשים שקדמו לו שנוהלו יותר כדיון פתוח אשר מנסה לחבר בין קשיים למושגים תיאורטיים ולדרכי תגובה אפשריות. בהרצאה הציג המנחה את מושגי היסוד של הספר "שיקום הסמכות ההורית". בעיקר הודגשו הגורמים לאיבוד הנוכחות ההורית: נסיגה מבעלות טרטוריאליית על הבית, חרדה הולכת וגוברת של ההורה מפני התערבות אפשרית בחייו של הילד, התרבותם של "שטחים מתים" מחוץ לבית שבהם ההורה איננו יודע מה קורה עם ילדו. מול הגורמים השונים לאיבוד הנוכחות ההורית הציג המנחה מספר דרכים ליציאה ממצב זה:

הכרה בכך שהילד זקוק להורה נוכח בקרבתו, הכרה בזה שהבית הוא של ההורים, סימון התחומים המדאיגים והפגנת נוכחות הורית באותם תחומים.

בדיון הקצר שהתנהל העלו ההורים מספר בעיות:

- תופעות מדאיגות שקורות בתחומי המושב ומולם מרגישים ההורים חסרי אונים כמו מסיבות שתיה, נהיגה בטרקטורון ללא רשיונות. הורים מסוימים ציינו כי לא פעם הם מפחדים לנקוט בעמדה יותר החלטית מחשש שהורים אחרים לא ישתפו פעולה.

- מתח מתמשך לאורך שנים בין הורים לבית הספר. הרגשה של הורים שבית הספר לא מספיק קשוב לבקשותיהם, ולצרכי הילדים

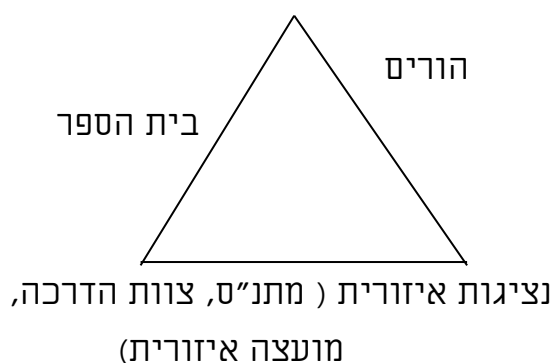
מתוך מושגי היסוד של הספר "שיקום הסמכות ההורית" ועקרונות העבודה המוצגים בו שורטטו דרכי הפעולה הבאות:

- קבוצת תמיכה להורים שמרגישים שחיקה מתמדת בסמכותם ואשר מרגישים משותקים בתוך ביתם.
- בניה של "רשת הורית" להעברת אינפורמציה ופעולה סביב נושאים מדאיגים.

- יצירת תהודה אזורית לאירועים מדאיגים שמתרחשים באזור, ולפתרונות שיפותחו במסגרת הפרויקט הקהילתי.
- חיזוק השותפות בין ההורים, ועדות הנוער, צוותי ההדרכה והמורים על מנת ליצור חזית אחידה מול תופעות מדאיגות.

ד. מפגש רביעי: סיכום החלטות משותפות ובנית מטרות להתערבות

במפגש המסכם השתתפו נציגים של שלושת השותפים לתהליך: הורים, בי"ס וגורמים של המועצה האזורית

בישיבה הוחלט על הפורומים השונים שיעבדו לאורך השנה סביב הנושא של שיקום הסמכות ההורית והמורית, על הרכבי הפורומים ועל מטרות של כל פורום בפני עצמו. ניתן לראות את קבוצות העבודה השונות בתרשים המצורף [נספח א.1].

יתר על כן, נקבע כי לכל התהליך יהיה צוות מוביל לפיקוח ותיאום אשר יורכב מנציגים של הפורומים השונים. בנוסף לצוות המוביל ולמטרות של כל פורום נקבעו גם תחומי אחריות, תפקודות רצויות ויעדים קונקרטיים וזאת על מנת ליצור תחושה של כיוון ברור, שמנוסח ע"י יעדים ומשימות לטווח הקצר והארוך.

בטבלאות שבעמודים 23-25 מסוכמות תוכניות העבודה של הפורומים השונים.

השותף	מסגרת עבודה	מטרות	תפוקות מצופות	יעדים קונקרטיים
<p><u>בית הספר</u></p>	<p><u>צוות מוביל :</u> שמורכב מנציגי הנהלה ומורים.</p> <p><i>חדר מורים</i></p>	<p><u>מטרת על:</u> <u>שיקום הסמכות המורית בכיתה</u></p> <p>1. חיזוק הסולידידות בתוך צוות המורים.</p> <p>2. חיזוק שיתוף הפעולה בין מורים להורים.</p> <p>3. בניית "ארגז כלים" – מקבץ של מיקרים ותגובות.</p>	<p>אבחון פתיחה לקבלת תמונת מצב [ניספח א.2].</p> <p>יצירת אמירה משותפת למורים בנושאי אורחות חיים בבית הספר תוך גיבוש צוות ההוראה ויצירת תחושת שותפות ותמיכה.</p> <p>הגברת שיתוף הפעולה בין מורים</p>	<p>ירידה במספר ההעדרויות.</p> <p>ירידת תופעות של שוטטות.</p> <p>הפחתה בעבירות המשמעת הקלות של איחורים וחסורים.</p> <p>ירידה בתופעות</p>

<p>קשות של ונדליזם ואלימות.</p> <p>ירידה במספר התלונות ההזדיונות מורה-הורה מורה-הורה.</p> <p>ירידה במספר המקרים של הטלת אחריות על הצד השני.</p>	<p>להורים תוך ראייה משותפת של מטרות ונשיאה משותפת באחריות.</p> <p>שיפור האוירה ותחושת הביחד של מורים בבית הספר.</p> <p>בנית תקנון לבי"ס והקמת גופים לטיפול בנושאי משמעת .</p> <p>הגדרת מסגרות להתיעצות בנושא חיזוק הסמכות המורית .</p> <p>עבודה של חדר המורים לאורך השנה.</p>	<p>4. למידה תאורטית וחוייתית של נושאים התומכים בסמכות המורית.</p> <p>5. שיקום המעמד המורי בתוך בית הספר ובתוך הקהילה.</p>		
---	---	---	--	--

יעדים קונקרטיים	תפוקות מצופות	מטרות	מסגרת עבודה	השותף
<p>חיסול התופעה של נהיגה ללא רשיון בטרקטורונים וברכב ממונע .</p> <p>חיסול התופעה של שתית אלכוהול בתוך מסיבות ובמועדון הנוער כחלק מנורמה חברתית.</p>	<p>בנית מסגרת למפגש ולעידכון של הורים והגדרת צוות שיוביל את הטיפול בנושאים שהוחלט עליהם: אלכוהול, טרקטורונים.</p> <p>נוכחות פיזית של הורים בטריטוריות המדאיגות. (הורים יותר מעורבים).</p>	<p><u>מטרת על:</u> <u>שיקום הסמכות ההורית בקהילה</u></p> <p>1. העלאת המודעות של הורים לסבכנות הטמונות בשחיקה בנוכחות הורית.</p> <p>2. בנית רשת הורית ישובית להתמודדות עם נושאים מדאיגים.</p> <p>3. חיזוק המודעות</p>	<p><u>הורי הנוער :</u> ז' י"ב</p> <p>צוות מוביל מקומי</p> <p>המורכב מועדות נוער ישובית ונציגות הורים.</p> <p>קב. הורים אזרית</p> <p>להתיעצות פרטנית בנושאי</p>	<p>הישובים</p>

שביעות רצון גבוהה יותר של הורים ממה שקורה בנושא הנוער ביישוב.	העברת ההחלטות בנושאי הטרקטורון והשתיה בקלפי הישובית ובהנהלת המושב. הפנמה של מושגי יסוד מהתיאוריה של "שיקום הסמכות ההורית".	לצורך בסולידריות והעברת אינפורמציה. 4. יצירת אמירה אחידה וברורה של הישוב מול תופעות מסוכנות. 5. הגדרת "השטחי המתים"	סמכות הורית בבית [קב. זו לא תתואר בעבודה וכחלק מהתהליך]	
---	---	---	---	--

השותף	מסגרת עבודה	מטרות	תפוקות מצופות	יעדים קונקרטיים
האזור	<p><u>פורום ועדת נוער אזורית</u> + נציגות מתנ"ס ורכזת נוער אזורית.</p> <p>פורם מדריכים בוגרים וקומונרים- [לא יתואר כחלק מהתהליך].</p>	<p>1. הובלת התהליך בישובים השונים.</p> <p>2. מסגרת לעידכון ומעקב אחרי הנעשה בישובים.</p> <p>3. בניית שיתוף פעולה ומסרים אחידים ברמת האזור.</p> <p>4. בניית לוח זמנים לנעשה באזור.</p>	<p>חיזוק הגוף של ועדת הנוער אזורית כגוף מוביל ומתאם של טיפול בנושא סמכות וגבולות.</p> <p>מערך אזורי להעברת אינפורמציה.</p> <p>מסרים אחידים בתוך הישובים, הגברת הסולידריות האזורית</p>	<p>בניית מערך אזורי של העברת אינפורמציה אשר מתפקד באופן רציף ומגיב במהירות למיקרים.</p> <p>מפגשים של הועדה אחת לחדש לאורך השנה.</p> <p>הגעת המסרים לכל משפחה ומשפחה באזור</p>

		<p>5. "צינור" להעברת אינפורמציה בין ישובים.</p> <p>6. גיבוי לשיתוף פעולה בין הישובים לבי"ס.</p>		
--	--	---	--	--

שלושת המסגרות השונות יוצרות ביחד את רשת התמיכה הקהילתית אשר מטרתה המוצהרת היא חיזוק הנוכחות והסמכות של עולם המבוגרים בקהילה. החל מחודש ספטמבר 99 ולאורך כל השנה עבדו המסגרות הנ"ל, כאשר מרכז הכובד של התהליך היה בישובים עם ההורים ובבית הספר עם המורים. בפרק השלישי של העבודה אתאר בפירוט את התהליך שנעשה בבית הספר, בישובים ובאזור. כל התהליכים לוו ותודרכו ע"י היועץ הקהילתי (כותב עבודה זו).

נקבע כי פורום בית הספר יפגש אחת לשבועים, עם ההורים בישובים יתקיימו שלושה מפגשים לאורך השנה וועדת הנוער האזורית שתוביל את התהליך בישובים תפגש עם היועץ אחת לחודש. חשיבות מרכזית נודעת לצוות המוביל של הפרויקט שמורכב מנציגות בי"ס, ועדות נוער, הורים, מדריכים ומנהל מחלקת החינוך\מתנ"ס. פורום זה נפגש אחת לחודשיים אך מפגשים לא פורמליים רבים התקיימו בין חבריו לכל אורך תקופת התהליך.

5 תאור התהליך בבית הספר ובישורים

א. תאור התהליך בבית הספר

א1. הקמת צוות מוביל והגדרת המוקדים

לאחר "אירוע הפתיחה" בבית הספר החלה העבודה בחדר המורים. נבחר צוות אשר כלל את המנהל, סגנית המנהל, היועצת החינוכית, רכזת חברתית ומחנכת. צוות זה הוא זה שהוביל את התהליך לאורך כל השנה*.

היעד שנבחר לתהליך בחדר המורים קיבל את הכותרת: "בדרך ל 45 דקות שיעור-נטו". כותרת זו משקפת את האינטרס המשותף של מורים, הורים ותלמידים ליצור תנאים אופטימליים להצלחה במשימות הלימודיות. התחושה היתה, כפי שיעלה בהמשך, שחוסר המשמעת של תלמידים וחוסר האונים של המורים גורם להחלשת המסגרת ולהצטמצמות בזמן השיעור המנוצל ללימוד.

הוחלט שיש לחזק את הנוכחות המורית בבית הספר בדרכים הבאות:

- I. חיזוק הנכונות והיכולת של המורים לא לעבור על סדר היום לנוכח תופעות חריגות.
- II. בניית תקנון שמגדיר חריגות ועבירות משמעת ותגובות ספציפיות לחריגות אלו.
- III. יצירת דגש על העברת אינפורמציה יותר יעילה ברמות השונות למשל: בין מורים למורים: למשל, העברת מידע שוטפת על אירועים בעיתיים ועל דרכי פעולה.
- בין מורים להורים: עדכון על תופעות חריגות וקיום דו שיח למציאת פתרונות.
- IV. מתן תשומת לב מיוחדת והשקעת מאמץ מיוחד לתופעות ונדליסטיות בבית הספר ולנושא שתית אלכוהול ונהיגה בטרקטורון בלי רישיונות.

בניית המוטיבציה והעמדות, תקנון ומערכת התגובות, קיום מתמיד של כללים להעברת מידע והתעקשות על העברה שוטפת של אינפורמציה תוך הגדרת נושאים בעלי קדימות ראשונית, כל אלה אמורים להביא לשיקום המעמד של המורה בעיני עצמו ובעיני הקהילה.

הוחלט כי מסגרת ההתערבות תהיה אחת לשבועיים למשך 12 מפגשים, כאשר כל מפגש יארך שעתים. לאחר 12 מפגשים יעריך הצוות את ההתפתחויות ובהתאם לכך יקבל החלטות לגבי ההמשך.

עוד קבע הצוות המוביל לעצמו כי הוא ישתתף במפגשי המורים על מנת לסכם את המפגש ולבנות את המפגש הבא.

*- חשיבותו של הצוות המוביל : בניית צוות מוביל חזק בבית הספר אשר מסוגל לרתום את מורי בית הספר לתהליך וליצור אמון בחדר המורים שיביא להתמדה ופתיחות בעבודה, זהו תנאי בסיסי להצלחת התהליך כולו. לכן יש להקפיד כי בכניסה לבי"ס יגובש בשלב ראשון צוות מוביל אשר מרגיש מחויבות וזיקה לתהליך.

2א. המפגשים בחדר המורים:

בחלק זה אתאר את מהלך המפגשים בבית הספר לאורך השנה. כמות החומר והתכנים שבהם עסקו המפגשים היתה עצומה, ולכן החלטתי שעל מנת להקל על הקריאה אביא תיאור כללי של המפגשים והרצף ביניהם, כאשר במקביל ילווה את התיאור נספח אשר בו מתוארים בפרוט הפגישות, הסיכומים והאופנים השונים בהם הועברו הנושאים למורים. בנוסף יימצאו בנספח מסמכים שנכתבו כחלק מהתהליך כגון: מכתבים, תקנון בי"ס ועוד.

מפגשי הפתיחה: גיבוש הצוות והקניית מושגי יסוד.

המפגש הראשון הוקדש לנושא הסולידריות הצוותית. מושג הסולידריות הוא למעשה אחד ממושגי הבסיס של הנוכחות המערכתית. כמו שבבית לא פעם חוסר סולידריות בין הורים מובילה לשחיקה בנוכחות ההורית, כך גם בבי"ס חוסר סולידריות וגיבוי בין המורים: מסרים לא אחידים, ליחשופים מאחורי הגב ועמדות שונות בתכלית מול תלמידים בנושאי התנהגות, פוגעים בסולידריות המורית ומביאים לשחיקה בסמכות המורית וביכולת ליצור נוכחות אפקטיבית בבית הספר.

על מנת לתאר את הנושא ולהביא להפנמת מושג הסולידריות אצל המורים נבחרו מספר מיקרים אשר מציגים היבטים שונים של הבעיה: א. "חברה טובה ממושך מתלוננת באוזניך לגבי אחת המורות שאינה כשירה ללמד ... "

ב. "הוריו של תלמיד, פונים אליך לגבי אפליית בנם לרעה בציון...."
ג. אחד התלמידים פונה אליך המחנכת ... בתלונה " המורה הנאצית הזאת לא אכפת לה "

[יתר פירוט של הדילמות ראה ניספח מס. ג.1.]

דרך הדיון בדילמות אלה חודד הנושא של סולידריות בין המורים אשר מקבלת ביטוי גם במסרים כלפי תלמידים וגם כלפי הורים. רעיון זה בא לביטוי במטפורה הבאה שהפכה לכמעט מטבע לשון: "ברגע שאני מגבה מורה אחר, מפגין סולידריות אתו בתור איש צוות, אני גובהת בחמישה סנטימטר ... וכך גם הוא".

בנוסף למושג הסולידריות הועלו מושגים נוספים אשר קיבלו דגש בדיון הכללי סביב השאלה כיצד נוכל לחזק את הסמכות המורית. דוגמא לכך הוא מושג "הטריטוריה" שעלה במפגש הראשון.

השאלה בה התמקדו המורים בדיון הייתה: "כיצד ניתן להעביר לתלמידים את המסר שבכיתה הזו אני בעל הבית, והתנהגות פוגעת כלפי מורים לא תתקבל אצלי בכיתה?". [פירוט המפגש ראה נספח ג.1.].

המפגש השני הוקדש למושג "היציאה מהבדידות" ובנית רשת תמיכה מורית. גם מושג זה לקוח ממודל הנוכחות ההורית. עדויות רבות מצביעות על כך כי ההורה הבודד חלש יותר וצפוי יותר לבעיות התנהגות מילדיו לעומת הורה שאינו בודד (Loeber and Hay , 1997;) (Steinberg , 1987 ; Dornbuche et al , 1985

רוב התמודדותו של המורה בכיתה, הינה בתנאים של בדידות. המורה נדרש לקבל החלטות ולהגיב מידית. באין עמית שצופה, משתתף ומפקח קשה למורה לחלוק את מטעניו הריגשים והתלבטותיו לגבי נכונות החלטותיו ודרכי פעולתו.

המפגש הוקדש לעבודה בזוגות של מורים על סיטואציה מטרידה מול אחד התלמידים או קבוצת תלמידים. דרך הדיון בזוגות נעשה ניסיון לבדוק את הרגשות שמעוררות סיטואציות אלו ואת התגובות המידיות.

כקו מנחה לעבודת הזוגות ולדיון ניתנה הנחייה למורים לחפש דרכים להגביר נוכחות מורית ולהימנע מפתרונות המביאים לניתוק או העשויים להוות הילה להסלמה (כמו צעדים שרירותיים, משפילים ומתגרים).

דוגמה לאירוע שאיפשר דיון בהבדל בין נוכחות מורית לבין ניתוק או חודרנות היה האירוע הבא: פתק שהועבר במהלך השיעור- הפתק נתפס על ידי המורה. אלו תגובות משדרות נוכחות מורית, אלו חודרנות ואלו ניתוק?

דיון זה על נוכחות כנגד חודרנות או ניתוק מקביל לשאלה דומה בתחום הנוכחות ההורית. כך למשל, יתפס הורה העומד בתוקף על שינוי העמדות של ילד מתבגר כחודרני (כי תפקידו ההתפתחותי של

המתבגר הוא לפתח עמדות וערכים עצמאיים), ואילו הורה המעמיד גבול חיצוני ברור אך איננו עומד על שינוי פנימי מוצהר של עמדות, יהיה נוכח אך הרבה פחות חודרני.

במפגש השלישי והרביעי העלו המורים את הצורך בתקנון מסודר ובעל תוקף לבית הספר. הצטבר תסכול אשר קיבל את ביטויו באמירות של :

“ לתקנון אין בכלל תוקף ... כל אחד עושה מה שבא לו ... ”

“ ... כשאני מסתובב בבית הספר אני רואה הרבה דברים שלא אוכפים אותם ... ”

“ ... יש בעיות נקודתיות קשות , הלבוש, ניקיון בי”ס ... ”

“ ... בבי”ס לא ברור מי מטפל במה ... ”

בנוסף לאמירות אלה של המורים הועלה מקרה שהתרחש בבוקר של יום הפגישה הרביעית :

תלמיד שהתנהג באלימות כלפי תלמיד אחר בכיתה י"א הועבר לכיתה אחרת על דעת המנהל והיועצת וזאת לפני שנעשה בירור עם המורים והמחנך של הילד. ההחלטה, כך הרגיש צוות המורים היתה החלטה לא משותפת, לא עדכנו את המחנך של הילד ואת מחנך הכיתה אליה הוא הועבר.

בעקבות ארוע זה החליט צוות המורים שיש צורך דחוף לשנות ולרענן את התקנון, להגביר מודעות אצל המורים שכבר “שכחו” ודרך זה ליצור מסרים יותר אחידים אשר משקפים רמת סולידריות גבוהה בין המורים.

הוחלט שתהליך הבניה יארך חודש ימים. התקנון יבנה וישופץ ע”י צוות פנימי אשר גם יביא את ההצעות והחלטות לדיון בפני כלל ציבור המורים.

נקבעו דגשים לעבודה:

- א. בנית היררכיה של תגובות מורים להפרעות מסוגים שונים.
- ב. הגדרת גופים וקבוצות עבודה שיעסקו בטיפול בבעיות המשמעת. לגופים אלה יהיו שתי מטרות מרכזיות. האחת, למסד את הטיפול בבעיות משמעת, כך שלמורים יהיה משקל משמעותי בגוף זה. השניה, למנוע את

הקיום הספונטני של "מסלול עוקף מורים" שבו הורים פונים ישירות למנהל ולהיפך או מצב, כמו בדוגמא לעייל, שבו מנהל מקבל החלטה ללא ידיעת המורים.

ג. הצוות שיבנה את התקנון יהיה מורכב מנציגי הנהלה, מחנכים ומורים מקצועיים.

בסופה של הפגישה הרביעית נבחר צוות של 8 אנשים אשר לקח על עצמו את התפקיד של בניית

התקנון וההיררכיה בטיפול בבעיות משמעת. [ניספח ג. 3].

א.3 בניית התקנון והקמת ועדת משמעת

בנקודה זו נכנסנו לשלב השני בתהליך הבית סיפרי, שלב המוקדש לבניה של תקנון מסודר לבית הספר. הצוות שנבחר התכנס שלוש פעמים במשך חודש. עבר על התקנון, שינה, הוסיף ובעיקר הגדיר היררכיה ברורה של תגובות לטיפול בהפרות משמעת. [ראה ניספח ג.6].

בנוסף להיררכיה טיפל הצוות בסוגיות הבאות:

- מה הן הפרות המשמעת הקלות לעומת עבירות המשמעת החמורות, וכיצד מטפלים בהן.
- ועדת משמעת: איך תורכב, ומה התהליך שתעבור על מנת להפוך לגוף משמעותי בבי"ס.

הוחלט על השלבים הבאים:

שלב א: הקמת ועדת משמעת בית סיפרית אשר מורכבת מחמשה נציגים שאחד מהם הוא יו"ר. הועדה.

שלב ב: הועדה תפגש לשני מפגשים על מנת להגדיר את נוהלי העבודה שלה, למפות את תחומי העיסוק שלה, לבנות מסר כללי בנושאי המשמעת אותו תשווק לוועד ההורים ולכל ציבור ההורים והתלמידים.

שלב ג: הבאת ההצעות שנבנו ע"י ועדת המשמעת לאישור של כל המורים בבית הספר.

שלב ד: הצגת התפיסה לועד ההורים, ודיון על דרכים לשיתוף פעולה בנושא המשמעת בין מורים לועד הורים, הצגת התפיסה למועצת התלמידים.

שלב ה: שיווק התוצר הסופי- תקנון ונוהלי אכיפה וטיפול למשפחות ולכלל ציבור התלמידים.

עם סיום עבודתו של צוות התקנון הובאו הנושאים הבאים לאישור בפני כלל ציבור המורים:

- א. התקנון המלא והמתוקן עם היררכית התגובות לטיפול בנושאי המשמעת.
- ב. הדרישה להקים ועדת משמעת לבית הספר והצעה לתהליך ההקמה של הועדה ומטרותיה.
- ג. נוהלי רישום והעברת אינפורמציה חדשים – דווח ומעקב. [נספח ג.7].

להחלטות אלו נלוותה קביעת עמדה חדשה של בית הספר ביחס לדיוח על בעיות משמעת. זה נוסח הקביעה:

“ עתה כאשר מורה מדווח על בבעית משמעת זה לא אומר שהמורה נכשל בתפקידו או שהוא לא מוצלח, אלא מראה שבית הספר לא מקל ראש בנושא ולא מוכן, כחלק ממדיניות ברורה, לעצום עין מול תופעות אלה.”

במילים אחרות האתגר של ביה"ס ושל ועדת משמעת הוא להראות למורים שתלונה שלהם מטופלת בכובד ראש.

יעד נוסף שסומן לוועדת משמעת (כפי שעולה מהשלבים לעייל) הוא קביעת נוהלי העבודה תוך חתירה מתמדת להגיע לנקודות מפגש עם ההורים או נציגות ההורים.

למרות הכוונות הטובות, ועדת משמעת קמה והתחילה את פעילותה בצורה מגומגמת, תוך קושי מאוד גדול של נציגי המורים בועדה להתחייב לפעול כחלק מהגוף. בסופו של דבר פעילותה של ועדת משמעת לא הוכתרה בהצלחה המקווה, לכך כמה סיבות: ראשית, הפער הגדול בין ההצהרה של המורים בדבר חשיבותו של הנושא לבין הנכונות בפועל לעשות ולפעול. שנית, מסרים פסימים מצד מורים ותיקים , שלטענתם ראו כבר הכל וממילא כלום לא עשוי להשתנות.

א. 4 החלטות ממוקדות

במקביל לסיום בניית התקנון ההיררכי ולהקמת ו. משמעת והגדרתה כגוף המרכז את הטיפול בנושאי משמעת בבית הספר, התחלנו לכנס מחדש את צוות המורים על מנת להמשיך בהתמודדות היזומה והאקטיבית עם תופעות אותם סימנו המורים כבעיתיות.

המורים החליטו כי נכון בשלב זה, לאחר שהמושגים של "השבת הסמכות המורית" יותר ברורים, לעבור להגדרת נקודות אשר בהן קיימת שחיקה בסמכות המורית ושם ליצור תגובה ברורה אשר תשנה את המצב.

המורים טענו כי יהיה נכון להתחיל במשהו פשוט ומוסכם אשר מציק לכולם וקל לישום. וכך על דעת הרוב המכריע התקבלו שתי החלטות תמימות לכאורה שהביאו לשינוי באווירה בבית הספר.

ההחלטות היו:

1. איסור יציאה מהכיתה במהלך השיעור.

2. כניסה לשיעור עם הצלצול.

הסיבה להחלטה הראשונה נעוצה בתחושה של לא מעט מורים שקשה לסרב לתלמידים אשר באופן קבוע מבקשים לצאת מהשיעור. המורים מרגישים שמצב זה אינו תקין, אך מצד שני המורה לא רוצה להיות המורה "הרע", "הקשה" - זה שלא מרשה, וזאת כדי להימנע מחיכוך מיותר עם התלמידים.

החלטה זו מצביעה באופן ברור על נחישות המורה להיות בעל הבית על הטריטוריה שבכיתה. בצורה דומה יכולת ההורים לקבוע את שעות היציאה והחזרה אל הבית מבטאת את בעלות ההורה על "הטריטוריה" הביתית.

ההחלטה השנייה התקבלה בעקבות תחושה של המורים שעל מנת לדרוש ולעמוד בתוקף על דברים צריך גם לתת דוגמא אישית. במילים אחרות, לשנות את המציאות בה הפעמון מצלצל

והמורה עדיין שותה קפה בחדר מורים, מפטפט ומאחר ב 10 דקות לשיעור (שהם 20% מזמן שיעור).

ואכן, הגיעו המורים למסקנה שההחלטה על כניסה לשיעור עם הצילצול תחייב מורים ותלמידים כאחת.

ההחלטות יושמו מיד ביום שלאחר המפגש והתוצאות לא איחרו לבוא.

המסדרונות היו הרבה יותר שקטים במהלך השיעורים, האוירה הלימודית בכיתה השתפרה ומעל לכל תלמידים היטיבו להבין את חשיבותן של ההחלטות ולכבד אותן.

שלושה שבועות לאחר קבלת החלטות אלה העברנו שאלון למורים שמטרתו היתה לבדוק כיצד מתמודדת כל מורה עם ישום ההחלטות, ובאיזה מידה מצליחה המורה לאכוף כל אחת משתי ההחלטות. הממצאים הצביעו על קשר ברור בין רמת האכיפה למוטיבציה של המורה להתנהג עפ"י ההחלטות. כלומר, ככל שהמורה חש יותר מחויב להחלטה הבית סיפרית ומבין טוב יותר את התרומה שלו לכלל ציבור המורים בעצם התעקשותו על ההחלטה כך גם עולה רמת האכיפה ומתמעטות התופעות שבהן הוחלט לטפל. רוב המורים דיווח על רמת אכיפה גבוהה, ונראה היה שהקפידו בעצמם על החלטה מספר 2- כניסה לשיעור בזמן. לעומתם היה מיעוט של מורים שלא כל כך הצליח לאכוף את ההחלטות וניתן להגיד כי התקשו בעיקר לדרוש מעצמם. [שאלון מצורף בנספח ג.8].

בעקבות בניית התקנון, גיבוש ועדת משמעת וקבלת ההחלטות שתוארו לעיל מספר מורים העלה את הצורך בלמידה ובהתנסות יותר ממוקדת על מנת לקיים שיחת משמעת אפקטיבית. מורים מסוימים, בעיקר החדשים, חשו לא פעם בקושי לנהל שיחה אפקטיבית עם התלמידים אשר עברו על כלל התנהגותי כזה או אחר. הצורך הועלה בישיבת הצוות המוביל של התהליך והוחלט להקדיש מפגש שלם לנושא שיחת משמעת. נספח ג.9 מתאר את דף הנושאים שעל פיו התקיים הדיון עם המורים על שיחת המשמעת.

לאחר המפגש שדן בנושא של ניהול שיחת המשמעת יצא בית הספר לחופשת הפסח.

עם החזרה מהחופשה, ולאחר שכבר התקיימו 12 המפגשים הראשונים התחילו לעלות סימני עיפות מהתהליך. המורים הרגישו שהתהליך כפי שהיה עד עכשיו מיצה את עצמו וכי אין כוחות ומוטיבציה להמשיך את מפגשי המורים אחת לשבועיים.

בנוסף לשחיקה ולירידה במוטיבציה החלו תהליכי שחיקה גם במישורים אחרים. ועדת משמעת לא הצליחה להתגבש כגוף רלוונטי בבית הספר והשלב של חיבור ועד ההורים ושיווק הנושא להורים ולקהילות כלל לא טופל. בנוסף לעייפות של המורים ושל ועדת המשמעת גם חלה שחיקה בצוות המוביל. אמנם האמירה הייתה שהנושא חשוב ותורם לבי"ס, אבל למרות החשיבות המוטיבציה להמשיך לעשות, להחליט ולפעול הייתה נמוכה. לאור מצב העניינים החלטנו להפסיק את התהליך כפי שהיה עד עכשיו, דהינו מפגשים של צוות המורים, ולפנות לאפיקים חדשים. היה חשוב לנו לבטא את ההבנה כלפי התחושות של המורים, אך מצד שני גם לנסות ולהציע אפיקי פעולה אחרים. הצוות המוביל ניסח את המכתב הבא שבו פניה למורים והצעה לדרך התערבות אחרת במקום ועדת המשמעת שהתפרקה.

מורי בי"ס שיטים : שלום רב!

מספר מילים בעקבות התחושות שעלו לאחר המפגש האחרון עם יגאל קניגסוולד (היועץ הקהילתי).

בשבוע שלאחר המפגש הגיעו אל הנהלת בית הספר הרבה תגובות הקוראות להפסקת התהליך כפי שהוא. חשוב לנו להגיד כי ההתרעמות מובנת. קיימת תחושה של מיצוי התהליך והפגישות אחת לשבועיים שהיו לאורך השנה יחד עם ההשקעה שלכם בהגעה למפגשים שוחקים ומתסכלים. הגענו למסקנה שחשוב לכבד את רצון המורים לגבי המפגשים. יחד עם זאת לנו הנהלת בית הספר והמורים חשוב הנושא של העצמת הסמכות המורית. חשוב לנו שהשחיקה והעייפות אותם אתם מרגישים לא יגרמו לפגיעה בנוכחות המורית.

לכן חשבנו על מספר צעדים שנועדו להמשיך ולתמוך במעמד ובכבוד של המורים בכיתות ובבית הספר. על מנת שנוכל לממש צעדים אלה אנו מבקשים ממורים שנתקלים באירוע חריף של התנהגות פסלנית

וחצופה של תלמיד לפנות בעינין אל משה (מנהל ביי"ס), דרורה (סגנית המנהל) או שגית (יועצת) על מנת שנוכל להמשיך לטפל בעינין בצורה הולמת, ולהעביר את המסר הכל כך חשוב שבית הספר והנהלתו לא מוכנים להקל ראש מול תופעות משמעותיות אשר פוגעות במורה ובכבודו. בנוסף הנהלת בית הספר מציעה שניפגש עוד פעמים עד סוף השנה על מנת לשמוע ולנתח אירועים שהתרחשו וטופלו על ידינו, וזאת על מנת לתת תהודה ראויה לנושא.

הנהלת בית ספר שיטים

אולם האירועים הקדימו את יוזמת הצוות המוביל והדרישה למפגש משותף בין מורים, ועדות נוער והורים עלתה מהשטח עצמו הדבר שימח אותנו מאוד היות ואין ספק כי מוטיבציה זו של הורים ומורים מעידה על הפנמה של אפשרויות שיתוף הפעולה כמו גם הבנה של מושגי יסוד הקשורים בתפיסה של סמכות הורית וסמכות קהילתית.

וכך קרה שהורים מודאגים פנו אל מחנכת הכיתה לנסות לעשות משהו סביב התופעה ההולכת וגוברת של שתית אלכוהול במסיבות אצל ילדי כיתות ט'. המחנכת פנתה אל היועץ הקהילתי ובסיוע הצוות המוביל בבי"ס החלטנו לקיים שיחת הכנה עם נציגות הורים, נציגות ביי"ס ונציגות ועדות נוער.

הוחלט על תהליך במספר שלבים:

שלב א': מפגש כללי של הורים, ועדות נוער ונציגות בי"ס על מנת לשמוע ולהשמיע בנושא

המדאיג של מסיבות האלכוהול ולהגיע להחלטות משותפות על דרכי פעולה.

שלב ב': כניסה לכיתות הלימוד של ילדי כיתות ט' על מנת להעביר מסר ברור בנושא.

שלב ג': בניית נוהל של העברת אינפורמציה על קיום מתוכנן של מסיבות אלכוהול על מנת לאפשר התערבות מתוכננת.

בהתאם להחלטה שהתקבלה נערך מפגש של הורים, מורים ונציגות ועדת הנוער האזורית (שלב א'). עיקרי המפגש מנוסחים במסמך להלן (מסמך הסיכום המקורי של המפגש):

בית – הספר התיכון האזורי

”שיטים”

סמל מוסד 660498

סיכום פגישת הורי כיתות ט' – התמודדות עם מסיבות אלכוהול

משתתפים: יועץ קהילתי, רכזת נוער אזורית, סגנית מנהל, יועצת ביה"ס, מחנכת כיתות ט, 4 נציגים של ועדת נוער, 15 הורים שילדיהם לומדים בכיתה ט.

החלטות:

1. כל ההורים שנכחו במפגש הסכימו לשתף זה את זה בכל מידע שיהיה בידם בדבר התנהגויות ילדיהם הקשורות בשתיית אלכוהול. העברת אינפורמציה מסוג זה תמנע מצבי עמימות, מגבירה את המודעות של כל ההורים לעניין ומעבירה לילדים מסר שההורים יודעים מה מתרחש.

2. חיזוק שיתוף הפעולה והעברת האינפורמציה בין ההורים, ביה"ס והחינוך הבלתי פורמאלי. לצורך כך יתקיימו מפגשים משותפים של רכזת הנוער האזורית, צותי ההדרכה בישובים (מדריכים בוגרים וקומונרים), נציגות ביה"ס וההורים שיגבשו תהליך טיפול מסודר בנערים שימצאו מעורבים בשתיית אלכוהול. הורים המוכנים לקחת חלק פעיל ביישום מוזמנים לפנות ליועצת בית הספר עד ה 1/7/00 .

3. כל הורה יקיים שיחה עם ילדו בעניין שתיית האלכוהול בשכבה. השיחה תתמקד בהרגלי השתייה של הילד, בסיבות לשתייה, במצבו מול חבריו השותים, בדברים שנוהג זה משבש ומפריע, ביכולתו האישית של הילד לעשות דבר שישנה את המצב ובלבטיו של הילד בנושא.

4. ביום שלישי ה 20/6/00 (יום הלימודים האחרון) בשעה 10:00 נקיים פגישה של התלמידים עם ההורים שנכחו במפגש, והורים

נוספים שיהיו מעוניינים בכך. הפגישה תמוקד בהעברת מסרים הוריים ברורים כלפי נורמת השתייה (כפעילות מנע לקראת החופש הגדול). לפני המפגש המשותף עם הילדים תקוים הדרכה קצרה להורים. משך המפגש (כולל ההדרכה) – 40 דקות.

תודה לכל ההורים שהגיעו ותרמו לדיון הפורה.
הנהלת בית הספר

בהתאם לרוח ההחלטות והתהליך עברנו לשלב ב':
ביום ה' 20/6 התקבצו כ-20 הורים בבית הספר וביחד עם מורים ונציגי ההנהלה נכנסו אל תוך הכיתות תוך שהם מעבירים את המסר הבא:

מסר לילדים בכיתות ט'

באנו היום, בסוף השנה, דקה לפני שמתחיל החופש הגדול כדי לדבר אתכם על שתיית משקאות אלכוהוליים. אנחנו יודעים שזוהי נורמה שהייתה מקובלת בשכבה, ועדיין מקובלת. לפי מה שאנחנו מבינים מי שלא שותה נתפס כאילו לא בעניינים ולא שייך.

הנורמה הזאת לא מקובלת עלינו. ואנחנו לא מוכנים לוותר בעניין. אנחנו נעשה כל מה שבאפשרותנו כדי למנוע את התופעה. ברור לנו שרק חלק קטן מתוכם מעוניין בהמשך מסיבות האלכוהול. אנחנו אומרים לאלה מבינכם שמנהיגים את התופעה הזאת שהמעשה שלכם הוא

בריונות. אתם כופים בלחץ ובאיומים את הרצון הפרטי שלכם על הרוב. ולכל מי שלא מעוניין בזה אנחנו אומרים- אתם קורבנות של מיעוט. במילים אחרות אנו יודעים שרובכם לא מעוניינים בדבר וכך אתם הופכים לקורבן של מיעוט. השתייה השווצרית זוהי כפייה ובריונות ואנו יודעים על כך.

לאלה מבינכם השותים ומעוניינים להמשיך לעשות כך, ובטוחים שאתם יכולים לכפות את רצונכם על כולם- אנחנו לא נוותר בעניין ונעשה כל שבאפשרותינו למנוע את התופעה הזאת. אם מישהו

מרגיש שהוא חייב וצריך אלכוהול בשביל להשתתף במסיבה שידאג לזה בבית הפרטי שלו.
לאלה מבינכם שמרגישים שזוהי נורמה לא מקובלת ובריונית אנו קוראים לא להיכנע לנורמה.

על החתום הורי השכבה, ועדות הנוער
מחלקת הנוער האזורית, מורי בית הספר.

הורים מסוימים שהגיעו למפגש פחדו להכנס לכיתה והעדיפו להימנע אך למרות זאת הרוב נכנס והעביר את המסר (סה"כ 15 הורים, נציגות ב, "ס ומחנכת).
הקראת המסר החד משמעי יצרה דממה בכיתה. התלמידים הקשיבו והיה נראה שהם קצת בשוק מהתקיפות והנגיעה הישירה בנושא השתיה והביריונות.
למרות ההלם בשני הצדדים (הורים וילדים) היתה הרגשה של הורים שנעשה דבר חשוב ונכון. גם תלמידים שדיברתי איתם לאחר מכן חשו שזה חשוב שהורים ידעו מה קורה... , והוסיפו: "אבל נראה מה יקרה".

לאחר האירוע הוצא דף שמסכם את האירוע בתפוצה רחבה בכל הקהילה.
ריכוז האינפורמציה נעשה בכל ישוב על ידי הורה נאמן לעניין.
האינפורמציה תרוכז ותועבר לבי"ס ולשאר הישובים. הוחלט כמו כן לבקש עזרה מציערי הישובים. הצעירים בישוב מכירים היטב את המתרחש בחיי הלילה ולא פעם פוגשים את הנוער הצעיר יותר.
לא מעט צעירים אחרי צבא בישובים הביעו בפני הורים את הזעזוע שלהם ממה שקורה עם הילדים סביב שתית אלכוהול והביעו נכונות לעזור בבניית רשת אינפורמציה אזורית.
כפי שנראה בפרק הבא, שיתוף הפעולה הממשי של ההורים ורמת האכיפה של ההחלטה היו חלקיים בלבד.

אולם, נציין שפעולה זו עדין לא הסתיימה ולכן קשה להעריך את תוצאותיה.
בפעולה מסוג זה למעשה מטשטש הגבול בין פעילויות בית סיפריות
ופעילויות קהילתיות שנערכו בישובים עצמם.
נעבור עתה לפעילויות שנעשו בישובים. על הלקחים ועל הערכת היעילות של
ההתערבות בבית הספר נפרט בפרק הסיכום.

6 הערכת התהליך, מסקנות והצעות להמשך

א. הערכת התהליך:

במהלך חודש יולי, עם סיומו של התהליך קוימו מספר ראיונות קבוצתיים ואישיים, וזאת על מנת לבחון כיצד רואים המשתתפים השונים בתהליך את ההישגים והכשלונות של הפרויקט. מפגשים אישיים נערכו עם בעלי התפקידים הבאים:

מנהל בית הספר, סגנית מנהל בית הספר, יועצת בית הספר, רכזת חברתית בית הספר, מנהל המתנ"ס, רכזת נוער אזורית.
מפגשים קבוצתיים נערכו עם: נציגי הורים מהישובים השונים, נציגי ועדות נוער, נציגי צוות ההדרכה, נציגי מורים.
סה"כ נערכו 7 ראיונות אישיים ו-4 מפגשים קבוצתיים.
במפגשים נתבקשו המשתתפים להתייחס לנקודות הבאות:

- **מה הם הישגי התהליך לעומת כשלונותיו**
- מה היו ההשפעות העיקריות של התהליך על הנוער, על ביי"ס ועל ההורים.
- כיצד ניראים היחסים של הורים ומורים בעקבות התהליך.
- כיצד ניראית בעיניהם הגישה והמושגים שהוצעו? האם המושגים קליטים וישימים או לאו?
- מה הם כיווני ההמשך האפשריים.

התמונה שעלתה מן הראיונות תוצג בחלק הראשון של פרק הסיכום. בחלק השני אנסה להציע מספר לקחים מן התהליך. בסיומו של פרק הסיכום יוצגו מספר הצעות לכיווני מחקר עתידיים.

ב. הישגי התוכנית:

נהיגה בטרקטורנים:

רוב בני הנוער ללא רישיונות אינם נוהגים בטרקטורנים וזו תמונה שונה בתכלית ממה שהיה עד לפני שנה. יתרה מכך, ואולי אף חשוב יותר לעינינו, נראה שההורים יותר מודעים בהקשר זה לכוחם לפעול. בהקשר זה ראוי לציין שקורס הנהיגה האזורי שאורגן כחלק מהתהליך יתקיים גם בשנה הבאה ולמעשה יהפוך לחלק מתוכנית העבודה האזורית בנושאי הנוער.

מעורבות הורים בישוב:

הנשאלים ביטאו תחושה של עליה ברצון ובמוטיבציה של הורים להיות מעורבים ונוכחים יותר בחיי הילד אם בתוך הבית ואם מחוצה לו. נציגי ועדות הנוער חשים שההורים במושבם רוצים יותר לדעת מה קורה בתחום פעילות הנוער של שעות הערב, ובהחלט עושים מאמץ על מנת להתעדכן בנעשה. מתקיימת היום העברת אינפורמציה שוטפת לגבי מסיבות ופעילויות ערב של הנוער.

שיתוף פעולה בית ספר-הורים:

נציגי בית הספר סיפרו בראיונות הסיכום, כי במהלך החופש הגדול, יושבת קבוצת הורים שנטלה חלק במהלכים בישובים לאורך השנה יחד עם קבוצת מורים, שעוסקת בתוכנית למניעת סמים ואלכוהול, ובונות יחד את התוכנית החינוכית חברתית בנושא זה לקראת השנה הבאה. היועצת החינוכית של בית הספר שייכה מצב זה לפרויקט. מנהל בית הספר מגדיר זאת כהתגברות המודעות לצורך בתיאום עמדות ובשיתוף פעולה. תושבי האזור מבינים טוב יותר את ההכרח ואת הרווח שיוכלו להפיק מנוכחות מערכתית חזקה יותר הנשענת על תחושת סולידריות שבין מורים להורים.

"רשת אינפורמציה":

הישג נוסף של התהליך הוא ההפנמה וההבנייה של "רשת אינפורמציה הורית" אשר משלבת בין בית הספר לקהילות עצמן. ההבנה שחשוב לתת תהודה לאירועים ולעדכן הורים ומורים בכל המתרחש היא מן התוצאות הברורות של הפרויקט.

העברת המידע בין הגורמים השונים מהווה את הבסיס לכל אפשרות של פעולה ונקיטת עמדה משותפת. בנוסף, העברת האינפורמציה בין הגורמים השונים משדרת לנוער מסר של: **”אנחנו ההורים והמורים נמצאים בעינינו ומוכנים בכל רגע להסיק מסקנות ולפעול”**. בעקבות התהליך התמסדו דפוסי של דיווח בין בית הספר למשפחות התלמידים ובין ועדות הנוער הישוביות.

המושגים של “נוכחות הורית” ו-“נוכחות קהילתית” הם קליטיים ונוחים להבנה: בראינות הסיכום היתה תמימות דעים בקרב המשתתפים כי המושגים שנעשה בהם שימוש במהלך המפגשים עם הורים ומורים היו קלים להבנה ושימוש. מושגים כמו טרטוריה, סולידריות, יציאה מבדידות, האופי האינטרפרסונלי של הונדליזם ועוד נחו ע”י המשתתפים בתהליך כנוחים להבנה ומנוסחים בשפה שווה לכל נפש. לדעת המשתתפים בתהליך המשגה נוחה זו מאפשרת הפנמה טובה של הנושאים ושל רעיון השבת הסמכות של עולם המבוגרים בקהילה. דבר המעלה את הסבירות להמשך מגמת השינוי בנושאים אלה.

ג. תהליכים שהחלישו את הנוכחות הקהילתית:

פגיעה בסולידריות הורית כתוצאה מפעילות ביקורתית או מסתייגת של משפחות דומיננטיות: בתוך הישובים היו מספר משפחות דומיננטיות שלא הסכימו לשתף פעולה עם המהלכים שעליהם החליטו במשותף ועדת הנוער הישובית ורובם של ההורים. הדבר גרם לשחיקה במוטיבציה אצל ועדת הנוער, ולאורך זמן הביא לכך שמשפחות רבות ויתרו על ההתמודדות עם ישום ההחלטות שהן בעצמם קיבלו.

פגיעה בסולידריות מורית כתוצאה מפעילות ביקורתית ומסתייגת של מורים: אחת הדינמיקות המרכזיות בהן נתקלנו בתוך צוות המורים לאורך השנה היתה של מורים ותיקים וחזקים שאומרים: **”לא צריך לעסוק בנושא של זלזול בכבוד המורה ובנושאים אחרים של שיקום הסמכות המורית היות ולנו יש מספיק נסיון ובטחון”**. מורים אלה, בגלל יכולת ההשפעה שלהם על כלל ציבור המורים ועל הנהלת בית הספר, האיצו את תהליכי השחיקה של הצוות והביאו למעשה לדמורליזציה הולכת וגוברת של התוכנית. יתרה מכך, מסר זה של הותיקים והחזקים יצר תחושה של **”לא יוצלחות”** אצל החלשים וכך הלכה

ונחסמה ההזדמנות לדבר באופן ישיר וגלוי על הקשיים שבהם נתקלים המורים סביב נושא הסמכות המורית.

שחיקה של מובילי התהליך ביישוב: בכל ישוב תוגברה ועדת הנוער ע"י מספר הורים נציגי שכבות הגיל השונות וזאת במטרה להעביר את המסר: **"ההתמודדות עם בעית הטורקטורנים והאלכוהול אינה עניין פרטי של ועדת הנוער אלא עניין משותף לוועדת נוער, הורים וקהילה"**. על אף ההתגייסות הראשונית שהיתה לצוות זה, לא נוצרה מסגרת עבודה יציבה ומתמשכת לאורך זמן. ברוב הישובים נפגש הרכב זה פעמים שלוש ולאחר מכן התמוסס תוך שהוא משאיר את האחריות להובלת המהלכים על כתפי ועדת הנוער הישובית. התרחשות זו יצרה נתק שהלך והתרחב בין ועדת הנוער, שהיתה מאוד מחויבת לנושא, להורים, ולאורך זמן נשחקה היכולת של ועדת הנוער לפעול לקידום ההחלטות.

"דיאלוג של זריקת אחריות" - תקשורת לקויה בין צוות הדרכה, ועדות נוער והורים:

באירוע של מושב פארן המובא בפרק השלישי של העבודה ניתן לראות כיצד הנתק שבין ועדת הנוער להורים התרחב והפך לנתק שבו ההורים והילדים הופכים לאופזיציה כנגד ועדת הנוער והמדריכה. כפי שמקובל לומר בספרות המערכתית, ילד יכול להיות "גבוה" מאחד ההורים רק אם הוא רוכב על כתפיו של ההורה האחר. בדומה לכך, הילדים בפארן היו "גבוהים" מועדת הנוער היות וידעו לרכב על כתפי הוריהם כנגד ועדת הנוער והמדריכה.

נסיון לקבל מראש את הסכמת הנוער להחלטות: במושב עין יהב החליטו אנשי הצוות המוביל, לאחר המפגש עם ההורים וקבלת ההחלטות לגבי איסור של נהיגה בטורקטורנים ושתית האלכוהול, להפגש עם בני הנוער מהישוב על מנת להסביר להם את ההחלטות. למפגש היגיעו הרבה בני נוער ומעט הורים. ההורים שבאו הציגו את ההחלטות ושאלו את הנוער לדעתם. בני הנוער כמוכח התרעמו על ההחלטות והביעו כעס וזלזול. תגובתם של בני הנוער הבהילה את ההורים. בעקבות המפגש החליטו ההורים שלא להחליט או במילים אחרות לסגת מהחלטותיהם. רק לאחר חודשיים יכולנו לכנס שוב את ההורים, לשקף

להם את הבעיתיות שבמפגש עם הנוער בטרם עת ובדרך זו לחזור למסלול של
בניית הנוכחות המערכתית בישוב.

ד. לקחים:

משפחות דומיננטיות בישובים ומורים חזקים בבית הספר: אחד האתגרים
המרכזיים של ההתערבות המכוונת לשיקום הסמכות ההורית והמורית, הוא
ליצור **נורמה של הגנה על מורים והורים חלשים**. זוהי למעשה אחת מאבני
היסוד של מושג הנוכחות המערכתית. התחושה של הורים בישוב או מורים
בבית הספר שהם מגובים ע"י אחרים ונתפשים גם ע"י הילדים ככאלה, יוצרת
היזון מערכתי חיובי שמתבטא בהתגברותה של המוטיבציה לפעול. תהליך
משמעותי זה יש בו בכדי לתרום למערכת בכללותה ולא רק להורים או למורים
"החלשים".

נקודה זו מהותית ביותר בהקשר של חדר המורים היות והיא שמה את מרכז
הכובד של ההתערבות על המורה "החלש" או "הירוק". מפאת חוסר ניסיונו
בעבודה עם חדר מורים לא השכלנו להבין שהמורים הותיקים נותנים למעשה
את הטון ומחזקים את האמונה שמורה עם בעיות משמעת הוא מורה בעיתי.
אחד הלקחים החשובים לעתיד הוא למנוע יצירה של נורמה זו בעבודה עם
חדר המורים. להיפך, יש לחתור להעברת המסר, שפגיעה בכל מורה היא
למעשה פגיעה בכלל המורים.

התמודדות עם קדושת ערך הפרטיות: אחד הדברים שהביאו באופן ברור לאי
נכונות של ההורים לפעול, כמו בענין שתית האלכוהול, היא עמדה ערכית
סמויה שלפיה ערך הפרטיות בחיי הילדים הוא קדוש וכל פגיעה בו אסורה.
אחד הלקחים מהכשלון שלנו להביא את ההורים לפעול בנושא זה של
אלכוהול הוא שאולי קיים צורך לחדד ולהביא לדיון מקדים כנגד מה עומדת
קדושת ערך הפרטיות. במקרה זה ההורים ללא משים שמו את ערך קדושת
הפרטיות לפני הערך של מניעת ההתדרדרות האפשרית של הילדים לשתית
אלכוהול והתופעות הנלוות לכך.
יתכן כי חידוד השאלה והבלטת הקונפליקט הערכי היה מביא לרמת שת"פ
גדולה יותר.

להלן דוגמא לכיצד ניתן היה לפתוח דיון מסוג זה: "ערך הפרטיות הוא חשוב
וחיובי והרתיעה שלכם להכנס למסיבות מובנת לאור הערך הזה. אך טעות היא

לחשוב שערך זה הוא קדוש. למשל, כיצד ההיתם נוהגים כשההיתם חושבים שילדיכם הוא קורבן לרשת זנות. כיצד ההיתם נוהגים אם ההיתם חושבים שהילד נמצא בסכנת התאבדות, במקרים אלה ההיתם פועלים למרות ערך הפרטיות. השאלה אם כן היא ערך הפרטיות והמרחב הפרטי של הילד אל מול ההתערבות במשהו שמסכן אותו.

לקחים לגבי משך ואינטנסיביות ההתערבות: כל פעם שיש רוטינה של פגישות עם מעורבות גדולה של מורים יש סכנת שחיקה, צריך להיות ערים לכך ולא להגיע לנקודת השחיקה והמשבר. החלטתנו לעשות פגישה כל שבועיים עם כל המורים הוכיחה עצמה כלא יעילה. באמצע השנה הגענו לירידה מוטיבציונית חמורה. (אלטרנטיבות לשחיקה יכולות להיות בעבודה מגוונת, מיקרים אישיים, התערבויות יזומות ועוד).

לעומת זאת, ישנם תהליכים שמצריכים יותר זמן ממה שנתנו. מאוד יתכן שעם הבשלה נוספת ועבודה נוספת עם גופי ההורים ההינו יכולים להגיע בשנה השניה לנכונות גבוהה יותר להתערבות פיזית במסיבות האלכוהול. בעבודת המ.א. של שירה עומר הסתבר שיעדים שסומנו כיעדים להשגה תוך שנה הושגו בעבודה מתמשכת תוך שנתיים וזה בתנאי שהיועץ שייך לתוך למוסד ולא יועץ חיצוני.

”קצב דחיפת ההורים לפעולה”: אחד הלקחים העיקרים שלנו הוא שאסור לנסות לדחוף הורים לפעולה לפני שיש בשלות ברורה לכך. היועץ הקהילתי צריך להציע דרכי פעולה אפשריות ולדון בישומם, לברר האם קיים גרעין פעילים, לבדוק היסוסים וחששות ולהעביר את המסר שהצעד יצא לפעולה רק כאשר התחושה הדומיננטית של ההורים היא של נכונות ברורה לפעול, במצב זה נוכל למנוע תופעות כמו נשירת הורים בגלל “רגלים קרות” בדומה למה שקרה סביב נושא האלכוהול.

לדעתנו ניתן להסביר את ההצלחה בנושא הטרקטורונים בהשוואה לאלכוהול ביחוד בגלל נושא הבשלות, הדבר עבר לרמת הפעולה רק לאחר שנוצרה תמיכה הורית, ישובית ואזורית רחבה לצעד.

התמודדות ממוקדת עם “ילדים מקרטעים”: בתהליך לא נתנו מספיק תשומת לב לטיפול נקודתי בילדים בעייתיים במיוחד אשר בהתנהגותם משפיעים לרעה על האווירה הכללית בבית הספר ובישובים וגורמים יותר מכל שאר הילדים

להחלשות הסמכות ההורית והמורית. ניקח לדוגמא את האירוע המסכם בבית הספר. באירוע זה היה ברור שרוב המחזור דוקא לא שותה ושאלנו עוסקים במספר מצומצם של ילדים אשר כופים את נורמת השתייה על השאר. מול מיעוט זה מרגישים רובם של הילדים חסרי אונים. יתכן כי בנוסף למהלך העיקרי בציר הקהילתי, כלומר חיבור והתערבות של כלל ציבור ההורים והמורים לצורך בניית הנוכחות המערכתית, יש להתייחס לאותם בני הנוער "המקרטעים" אשר גורמים לסחף והתדרדרות מטה שמתבטאים בהתנהגויות ונורמות חברתיות מסוכנות.

הצעתי היא לבחור אדם אשר ירכז את העבודה המערכתית עם ילדים אלה במטרה לזהותם ולבנות תוכנית של פיקוח אישי עליהם ועל השפעתם. אותו אדם ירכז את כל האינפורמציה הרלבנטית ויוביל עבודה משותפת של כל המבוגרים הקשורים לילד: הורים, מורים, מדריכים. תוספת זו של זיהוי ילדים בעיתיים לתוכנית שהיא בעיקרה קהילתית ומערכתית נוסתה והוכתרה בהצלחה בתוכניתו של אולוויס (Olweus, 1980) לריסון של בריונות ילדים בבי"ס.

אולוויס שעוסק בתוכניות למניעת בריונות בבי"ס הראה שניתן להגדיל את היעילות של תוכנית לכלל בי"ס ע"י זיהוי של ילדים שיש להם פוטנציאל להיות מקרבנים או קורבנות, זיהוי ילדים אלה מאפשר פיקוח טוב יותר, ממוקד יותר וחסכוני יותר.

עירוב נוער בתהליך: בשיחות הסיכום העלה מנהל בית הספר את אכזבתו מכך שהנוער לא עורב באופן מספיק בתהליך. היתה הרגשה כי לפחות בנושא של ועדת משמעת היה ניתן ליצור גוף מקביל או משותף של תלמידים ומורים וכך לשפר את התקשורת שבין תלמידים ומורים. בהתערבויות עתידיות בהחלט כדאי להקדיש מחשבה בנושא שיתוף התלמידים בתהליך. חשוב לציין כי במודל העבודה שלנו עירוב הילדים בתהליך איננו דבר מובן מאליו. מודל העבודה שלנו מציע ומשתמש בהורים ובמורים כסוכני השינוי העיקריים. התהליך מכוון לחיזוק קולם של המבוגרים בקהילה, ולעיתים שיתוף לא נבון של בני נוער, (כמו במקרה אותו תיארתי לעיל בסעיף הכשלונות) עלול לפגוע במטרה אותה אנו רוצים להשיג. יחד עם זאת אם נוכל להגיע להסכמה על מטרות משותפות במפגש של הורים, מורים ובני נוער הרי שהשגנו חיבור חיובי של בני נוער.

בפרויקט אחר שנעשה בהנחייתו של חיים עומר, נעשה ערוב מוצלח של נוער בשני תחומים: במהלך להפסקת חרמות חברתיות נגד ילדים מסוימים ובמהלך להפסקת ונדליזם בבי"ס.

מיסוד גופים: אחד מהרווחים של התערבות המכוונת לחיזוק הסמכות ההורית והמורית, הוא מיסוד גופים אשר ימשיכו להוביל את הרעיונות והתפיסה המושגית של הנוכחות ההורית. גופים מובילים אלה מתקיימים הן ברמה הישובית והן ברמה האזורית של בית הספר והמועצה. למדנו במהלך הפרויקט כי חשוב מאוד להשקיע בביסוס גופים כאלה לאורך זמן. חשוב להבין כי שינוי משמעותי יכול להוצר רק בעזרת גוף מוביל מקומי מחויב לנושא. יכולת ההשפעה של יועצי חוץ היא לעולם מוגבלת, הן מבחינת היקף ההשפעה והן מבחינת משך הזמן.

ה. הצעות להמשך- כיווני פיתוח ומחקר:

מתוך ההתערבות המוצגת בעבודה זו מסתמנים כמה כיוונים לפיתוח מחקר ומעשי.

1. קיים צורך בעבודות שדה ומחקר שמטרתן תהיה בחינה שיטתית של הקשר בין משתנים שונים שהוצגו בעבודה זו ואשר משחקים תפקיד מרכזי בהתערבות לצורך שיקום הסמכות של המבוגרים בקהילה. למשל:

- הקשר בין מערכת היחסים מורים הנהלה בבית הספר לבין רמת האלימות ותופעות מדאיגות אחרות בבית הספר.
 - הקשר בין מידת הגיבוי ורמת הבדידות שאותה חש המורה לבין הנכונות שלו לפעול כנגד תופעות מדאיגות שבהן הוא נתקל במהלך עבודתו.
 - הקשר בין מערכת היחסים והגיבוי ההדדי של ועד ההורים והנהלת בית הספר לבין רמת התופעות המדאיגות בבית הספר.
 - הקשר בין הסולידריות ההורית הנוצרת תוך כדי העבודה לבין הנכונות לפעול נגד תופעות מדאיגות, וליישם החלטות שנתקבלו.
- מחקר שיטתי סביב משתנים אלה יוכל לבסס את הדומה והשונה בין המודל של נוכחות הורית והמודל של נוכחות קהילתית שעמד בבסיס הפרויקט הנוכחי.

2. קיים צורך בהבנייה רבה יותר של מודל ההתערבות עפ"י גישת הנוכחות הקהילתית. במובן זה נוכל לראות בעבודה הנוכחית שירותוט ראשון של הפרמטרים החשובים.

בין הדברים שחייבים לקבל ביטוי ופרוט במודל המובנה יותר נוכל למנות:

- הכוחות בקהילה- מי השותפים שלוקחים חלק בתהליך, איזה מוסדות משתתפים בתהליך
- מוקדי התנגדות צפויים
- גורמים צפויים לתהליכי שחיקה והזרכים האפשריות למניעת שחיקה.
- סימון ברור של שלבים בתהליך בתוך הקהילה- לו"ז.
- "ארגז כלים"- מתודות שונות, מיקרים ותגובות אפשריות שבהם יוכלו להשתמש מורים והורים.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. Developmental Psychology Monographs, 4 (1,Pt. 2).

Baumrind, D. (1991). Effective parenting during the early adolescent transition. In P.A. Cowan & E.M. Hetherington (Eds.), Family transitions (pp. 111-163). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Dornbusch, S., Carlsmith, J., Bushwall, S., Ritter, P., Leiderman, H., Hastorf, A. & Gross, R. (1985). Single parents, extended households, and the control of Adolescents. Child Development, 56, 326-341.

Loeber, R. & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and Violence from childhood to early adulthood. Annual Review of Psychology, 48, 371-410.

Olweus, D (1980). Familial and temperamental determinants of aggressive behavior In adolescent boys: A causal analysis. Developmental Psychology, 16, 644-660.

Omer, H.(2000). Parental presence: Reclaiming a leadership role in bringing up our children. Zeit, Tucker & Co.

Steinberg, L. (1987). Single parents, stepparents, and the susceptibility of adolescents To anti-social peer pressure. Child Development, 58, 269-275.

עומר, ח (1999). שיקום הסמכות ההורית. מודן.

תפס 8